

İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN ÇEŞİTLİ KAMU ALANLARINDA YAŞADIKLARI SORUNLAR

PROBLEMS OF HEARING-IMPAIRED PEOPLE LIVING IN VARIOUS PUBLIC AREAS

Arş. Gör. Fatmanur ALSANCAK

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
fatmanuralsancak@sakarya.edu.tr, Sakarya/Türkiye

ÖZ

İşitme engelli bireyler, başta sağlık, eğitim, ekonomik ve hukuki alanlar olmak üzere hayatın her alanında birçok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların kaynağında iletişim yer almaktadır. İşitme engelli bireylerin yaşadığı iletişim sorunları, onların hayatının her alanında anlama ve anlaşılma gücünü çelmelerine neden olmakta, dolayısıyla onların toplumdan izole bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Bu problemde yola çıkılarak işitme engelli bireylerin yaşadıkları sorunların gün yüzüne çıkması ve gerekli politikaların üretilmesine vesile olması amacıyla araştırma yapılmıştır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme türü uygulanmıştır. Sivas ilinde yaşayan 25 işitme engelli bireyin kamusal alanlardan hizmet alımında yaşadığı sorunlar çeşitli alanlarda incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda işitme engelli bireylerle işaret dilinde derinlemesine görüşmeler yapılmış ve elde edilen veriler betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır. İşitme engellilerin iletişim sorunlarından dolayı sağlıklı ilgili yeterince hizmet alamadıkları, eğitim alanında uygun ve yeterli eğitimi görmedikleri ve buna bağlı okuma-yazmada, iletişim kurmada yetersiz kaldıkları, çalışma hayatında iş ortamı ve işin gerektirdiği sisteme uyumda sorun yaşadıkları, hukuki alanlarda yasal haklarına hakim olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İşitme Engelli, İletişim, İşaret Dili, Kamu Alanı.

ABSTRACT

Hearing-impaired individuals, in every part of life, face with a lot of problems such as notably health, education, business life, economic and legal processes. There is communication in the crux of the problem. The communication problems that the hearing-impaired people have causes to suffer from understanding and being understood difficulty in every part of their life, so it causes them to live isolated from the community. From this problem, the research has been carried out in order that the problems of the hearing impaired individuals will be come to light and that the necessary policies regarding these problems will be developed. In this research, semi-constructed interview style which is from the qualitative research methods, was implemented. The dimension of these problems that 25 hearing-impaired individuals have, living in Sivas province was examined. In accordance with this purpose, in-depth interviews were conducted with the hearing impaired individuals in sign language and the data to be obtained were interpreted with descriptive analysis technique. In conclusion, it was reached that the hearing-impaired individuals maintained a self-closed life in the social sphere because they didn't examine for not communicating in the healthcare field, they didn't take suitable and sufficient education therefore they were inelligible for reading, writing and communicating in the field of education, they got into trouble in adaptation to the workplace environment and the system that the work needed in the business life and they didn't have full knowledge of their legal rights in the field of judicial.

KeyWords: The Hearing-Impaired, The Communication, The Sign Language, Public Areas.

1. GİRİŞ

İşitme kaybı, doğuştan veya sonradan olan problemler nedeniyle bireyin işitme duyarlılığında meydana gelen azalma; işitme engeli ise işitme duyarlılığındaki azalmanın bireyde ortaya çıkardığı yetersizlik durumudur (Tüfekçioğlu, 2003:107-108). Girgin (2003) işitme engeli kavramını şöyle açıklamaktadır (Akt. Tüfekçioğlu,

2003:110): “İşitme kaybı sonucunda bebek, konuşma seslerini algılayamadığından alıcıdan gelen şifreleri çözümlemede güçlüklerle karşılaşır. İşitme yetersizliğinden dolayı sesleri algılama ve uyarıcıları anlamlandırma gerçekleşmemektedir. Bu güçlüğün sonucunda sözlü iletişim sekteye uğrar. Bundan dolayı, işitme engelli çocukların ana dilinin konuşma ve okuryazarlık boyutunu tam edinememeleri, işitme engelli bireylerin uzun yıllar boyunca sağır ve dilsiz olarak adlandırılmalarına neden olmuştur.”

Türkiye’de yaklaşık 3 milyon işitme engelli bireyin yaşadığı tahmin edilmektedir (Kemaloğlu, 2012; Akmeşe, 2016; Arık, 2016, Acar, 2011). Bu sayı göz önünde bulundurulduğunda toplumun önemli bir kesiminin eğitim, sağlık, çalışma ve diğer hukuki alanlarda önemli haklara sahip olmaları söz konusudur. Ancak ülkemizdeki işitme engellilerin görünürlüklerinin düşük olması, işitme engelliliği alanında yapılan çalışmaların yetersizliği ve bunun doğal bir sonucu olarak uygun politikaların kamusal alanlara yansıtılmaması sorunları doğmuştur.

İşitme engelli bireyler, işitme kaybı nedeniyle çevredeki sesleri algılamakta güçlük çekmekte ve buna bağlı olarak günlük aktivitelerini gerçekleştirmekte sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların başında iletişim gelmektedir. İşitme engelli bireylerin kullandıkları iletişim yöntemleri, işaretle, dinleyerek, hem işaretle hem dinleyerek, dudak okuma yoluyla, yazarak ve tercüman vasıtası ile kurulmaktadır (Gürboğa ve Kargin, 2003:56). İşitme engelli bireylerin iletişim becerilerini etkileyen etmenlerin başında işitme kaybı oranı, işitme kaybının olduğu yaş, işitme cihazı kullanma, eğitime başlama yaşı, erken eğitim (Elfenbein ve diğerleri, 1998), ailede kullanılan dil ve ailenin sosyo-ekonomik durumu gelmektedir.

Ülkemizde 2004 yılından önce doğan işitme engelli bireylerin işitme yetersizliği olup olmadığı ailenin ve doktorun gözlemleri sonucunda fark edilmiştir. Birçok işitme engelli 3-4 yaşına geldiğinde ailesi bir sorun olduğunu fark ederek hastaneye götürmekte veya bir konuşma bozukluğu olduğu sanılarak ileriki yaşlarda düzeleceği inancıyla beklemektelerdir. Bu durum çocukluktan yetişkinliğe kadar bireyde cihaz kullanımı, özel eğitim ve ailenin bilinçlendirilmesi noktasında geç kalınmışlığa neden olmuştur. Yenidoğan işitme tarama testleri Amerika Birleşik Devletleri’nde 1994, Avrupa’da ise 1998 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Kemaloğlu, 2014:15). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Türkiye’nin işitme tarama testlerine oldukça geç bir tarihte başladığı göze çarpmaktadır. Bu da Türkiye’deki işitme engelli bireylerin erken tedavileri için uygun sosyal politikaların geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

İşitme engelli bireylerin birçok sorunla baş başa kalmaları ve kendi geliştirdikleri Türk İşaret Dili’ne başvurmaları ve yaşadıkları birçok sorunla kendi baş etme stratejilerini geliştirmek zorunda kalmalarının en önemli nedeni iletişim kuramamalarıdır (Akmeşe, 2016; akt. Arık, 2016). İletişim insanoğlunun doğumundan ölümüne kadar hayatının her alanında ve her evresinde aktif olarak içinde bulunduğu etkileşimler bütünüdür. İletişimin çift yönlü (alıcı ve verici) olduğu göz önünde bulundurulduğunda işitme engellilerin birçok ihtiyacına cevap bulamadıkları görülmektedir. İşitme engelli bir çocuk düşünüldüğünde onun yaşam döngüsü boyunca karşılaştığı;

- ✓ Toplum normlarını öğrenememe,
- ✓ Özbakım becerilerine ilişkin bilinçlenme yetersizliği,
- ✓ Aile içi iletişimin tam olarak gerçekleşmemesi,
- ✓ Eğitim hayatındaki iletişim kaynaklı sorunlar,
- ✓ İşitme engelliler okullarının Türkiye’de tüm illerde bulunmaması sonucu okula gidememe,
- ✓ Sosyal çevreden uzaklaşma,
- ✓ Çalışma hayatına girmekte yaşanan sorunlar,
- ✓ Evlenme ve çocuk sahibi olmada yaşanan sorunlar,
- ✓ Diğer insanlarla ortak alanlarda bulunmada güçlük çekme,
- ✓ Sağlık sorunlarını anlamada ve anlatmakta güçlük çekme,
- ✓ Yasal olan tüm haklarına ulaşmakta ve faydalanmakta bilinçsizlik gibi birçok sorunun kaynağında iletişimin etkin olarak yerine getirilmemesi yatmaktadır (Bahçeci, 2009:7).

Bu sorunlar kuşkusuz işitme engellilerin kamusal alanlarda yaşadıkları sorunlardır.

1.1. İşitme Engellilerin Kamusal Alanda Yaşadıkları Sorunlar

İşitme engelli bireyler sosyal ortamlarında birçok sorunla karşılaşmakta ve bu sorunlar onların hayatını büyük ölçüde etkilemektedir. Bun sorunların başında ise kamusal alanlarda yaşanan hizmet alımına ilişkin sorunlar gelmektedir. Bu kurumlardan öncelikle sağlık alanı, eğitim alanı ve hukuki alanındaki hizmet alımında yaşanan sorunlar ön plana çıkmaktadır.

1.1.1. Sağlık Sorunları

Sağlık alanında yaşanan sorunlar çoğunlukla kurumlarla iletişim kuramama, işitme engeli tanısının geç konulması, koklear implant operasyonu ve işitme cihazına ilişkin bilgi ve bilinçlendirmeye olan farkındalığın olmaması ve iletişim eksikliğine bağlı olarak yanlış ilaç kullanımınıdır.

Sağlık alanında yaşanan birçok sorunun merkezinde iletişim yer almaktadır (Uludağ, 2011:657). Bir sağlık sorunu yaşayan işitme engelliler aile sağlığı merkezi, kamu hastaneleri ve diğer poliklinik hizmeti veren kuruluşlara gittiklerinde öncelikle kendilerini anlamayan bir personel ile karşılaşmaktadır. Bu nedenle işitme engellilerin yanlış ilaç kullanımı gibi zararlı bir çözüme gitmeleri yahut doktorun yönlendirememesi gibi nedenlerden dolayı sağlık sorunlarını yaşamaya devam etmekteledir. Bu durum onların sosyal uyumuna önemli ölçüde olumsuz katkıda bulunmaktadır. Hastaneye gittiklerinde sorunu yazarak veya işaret dili ile anlatan işitme engelliler karşılarında kendilerini anlamayan bir doktor, hemşire veya sağlık personeli gördüklerinde, hastalığın oluşturduğu stres ve üzüntü ile duygusal olarak çöküntüye uğramakta; çaresiz hissetmekte ve eli boş olarak hastaneden ayrılmaktadır. Bu durum bir sonraki sağlık sorunu yaşamalarında hastaneye gitmelerinde engel teşkil etmekte, bu da sağlık sorununun çözümsüz olmasına neden olmaktadır (Uludağ, 2011:5).

1.1.2. Eğitim sorunları

İşitme engelli bireylerin yaşadıkları eğitim sorunları oldukça geniş boyutlu olmakta ve yaşamlarının diğer tüm evrelerine etki edebilen çok yönlü sorunlardan oluşmaktadır. Bu sorunları sınıflandıracak olursak üniversite bünyesindeki işitme engellilere yönelik uygulamalar, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki işitme engelli okulları ve ÖSYM bünyesinde yapılan engelli kamu personeli seçme sınavlarının uygulanmasına ilişkin sorunlardır.

Türkiye’de 44 İşitme Engelliler İlköğretim Okulu, 44 İşitme engelliler ortaokulu ve 21 İşitme Engelliler Meslek Liseleri olmak üzere toplamda 109 özel eğitim okul ve kurumları mevcuttur (Parlak, 2011; Akmeşe, 2016; MEB,2008). Mevcut okulların birçoğunda çalışan öğretmenlerin işitme engellilere eğitim ve öğretim metodunun tahtaya yazarak ve görsel olarak verildiği bilinmektedir. Türkiye’de İşitme Engelliler Öğretmenliği Bölümü yalnızca 4 üniversite bünyesinde yer aldığı bilinmektedir (Akmeşe, 2016:351). Ülkemizdeki 3 milyon işitme engellinin varlığı göz önünde bulundurulduğunda bu sayının ihtiyacı karşılamadığı açıktır.

Bu sorunun temel kaynağı olarak; Yükseköğretim Kurumu’na bağlı İşitme Engelliler Öğretmenliği Programlarında izlenen müfredat programında işaret dili eğitiminin olmaması, bu programlardan mezun olarak çalışma hayatına giren öğretmenlerin işaret dili bilmeden işitme engellilere eğitim vermesi, işitme engelliler okullarında bu programlarda eğitim almayan öğretmenlerin çalışması ve diğer yükseköğretim kurumlarında işaret dili eğitiminin verilmemesi gösterilebilir (Akmeşe, 2016:350). Bu durum işitme engellilerin aldığı eğitimin eksikliklerine bağlı olarak;

- ✓ İşitme engelli öğrenciler, okuma-yazma becerisini yeterli düzeyde kazanmamakta,
- ✓ Günlük hayatta kullanacağı hesap yapma gibi sayısal işlemler becerisini edinmemekte,
- ✓ Cümle kurmakta ve anlamakta zorlanmakta bunun yerine yalnızca kelimeleri kullanabilmekte,
- ✓ Yeni kelimeler öğrenmemekte, bu nedenle işaret dili ile dahi kendilerini kısıtlı bir şekilde ifade edebilmekte,
- ✓ Öğretmeni ve diğer okulda çalışan personel ile sorunlarını paylaşamamakta,
- ✓ Dil gelişimini ilerletmemekte ve özgüvenlerini kazanamamaktadır (Akmeşe, 2016; Uysal 2010; Çeliker ve Ege, 2005; MEB, 2008).

Bu nedenlere bağlı olarak işitme engelliler, okuldan mezun olduktan sonra sosyal hayata adapte olmakta güçlük çekmekte, duyan bireylerle iletişime geçme konusunda zorluklar çekmekte, içe kapanma ve depresyon belirtileri göstermektedir (Arıkan ve Küçük, 2006). Ayrıca akademik becerilerin kazandırılmaması ve okulda

danışman desteğinin olmaması işitme engelli öğrencilerin eğitim hayatına son vermelerinde etkili faktörlerden biridir (Parlak, 2011:160).

İşitme engelli öğrencilerin dil gelişiminde yaşadıkları sorunların başında diğer insanların işaret dili bilmemesinden kaynaklı yazı dili kullanmaları ve sözcük dağarcığının kısıtlı olması gelmektedir (Sarıkaya ve Börekçi, 2016:188). Sosyal ve duyuşal gelişimleri açısından işitme engelli öğrenciler kendi engel grupları ile iletişim sorunu yaşamamakta ancak diğer insanlar onlardan uzak durdukları için içe kapanma, kendini ifade edememe düşüncesine sahip olma, sosyal etkinliklere katılmada isteksiz olma gibi sorunlar yaşamaktadır (Sarıkaya ve Börekçi, 2016:183). Bunun sonucunda işitme engelli öğrencilerin ilkokulda yaşadığı sosyal uyumsuzluğu hayatının geri kalan tüm evrelerinde yaşayabileceğini söylemek yanlış olmaz.

Türkiye'nin 81 ilinde işitme engelliler okullarının bulunmaması, işitme engellilerin öğrenim görmeleri için bir başka ile gitmelerini gerekli kılmaktadır. Bu durum, aileleri tereddütte bırakmakta, gideceği ilde yalnız kalacağı için işitme engelli çocuklarını göndermekten vazgeçmelerine neden olmaktadır. Bu da işitme engellilerin eğitim görmelerinin önünü tıkamakta; dolayısıyla eğitim düzeyinin düşük olmasına neden olmaktadır (Özşenol ve Diğerleri, 2003: 157).

Bir diğer sorun, işitme engellilerin girdikleri sınavlarda, özellikle Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS)'nda işitme engellilere yönelik sınav formatının düzenlenmemiş olmasıdır (Akmeşe, 2016:351). E-KPSS 'de görme engelliler için Braille alfabesi kullanılmakta ve bedensel engelliler için uygun fiziksel ortam sağlanmaktayken işitme engelliler için işaret dili tercümanının bulunmaması, işitme engelli lise mezunlarının yaşadığı sorunlardan birisidir. Sınav başarısında işitme engellilerin oldukça düşük seviyede olmalarının bir diğer sebebi ise öğrenim gördükleri okullarda bir rehber-danışmanın olmamasıdır (Parlak 2011). Yeterli profesyonel danışma hizmeti olmaksızın işitme engelliler hayat boyu öğrenim için geniş eğitim seçenekleri arasında seçim yapamamakta ve iş bulmakta daha fazla sıkıntılar yaşamaktadırlar (Parlak, 2011:164).

Eğitim-öğretim sürecindeki eksiklikler ve yanlış uygulamalardan kaynaklı sözel dil becerisinin kazandırılmaması (Gürboğa ve Kargin, 2003:52) ile işitme engelli bireyde, ilkokuldan başlayarak hayatının geri kalan tüm evresine etki eden bir sosyal uyumsuzluk görülmektedir. Kendisini, sorunlarını, ihtiyaçlarını, duygularını ve düşüncelerini aile ortamında, gittiği okullarda, iş hayatında ve diğer tüm sosyal ortamlarında özgürce ifade edemeyen bireyin, yetersizlik hissi ile sosyal alanlardan da uzaklaşması muhtemeldir.

İşitme engelli bireyler, okur-yazarlık oranı göz önünde bulundurulursa bireysel haklarını ve engelli haklarını tam olarak anlamakta zorlanmakta ve bu konuda sorunlar yaşamaktadırlar (Aslan ve Şeker, 2011). Bir işitme engellinin engelli oranına istinaden verilen sosyal yardım ve sosyal haklardan birçok işitme engelli faydalanmamaktadır. Bu durum onların birer engelli oldukları kanaatiyle ilişkilendirilebilir. Engelli bir bireye toplumun atfettiği anlam, onun görsel olarak bir kaybı olduğu görüşüne dayanmaktadır. Bu kaniya göre işitme engellilerin diğer engelliler gibi hakları olduğu unutulmaktadır.

1.1.3. Hukuki Sorunlar

Adli mercilerde işitme engellilerin rahatlıkla kendilerini ifade edebileceği ortamlar bulunmamaktadır. Bir işitme engelli mahkemede kendisini özgürce savunmamakta, maddi anlamda yaşanan sorunlara bağlı olarak bir savunucu bulamamaktadır. Bu durum, işitme engelli bireylerin yaşadığı ildeki adliye kurumlarında işaret dili tercümanının bulunmaması ile ilişkilendirilmelidir. İşitme engelli bireyler, hak kayıplarının farkında olduklarında kendilerini savunma noktasında güçlükler çekmekte, kendilerine ifade edebilmeleri için gerekli koşullar sağlanmamaktadır (Akmeşe, 2016). Mahkeme salonlarında kendilerine söz hakkı verildiğinde işaret dili ile kendisini, düşüncelerini anlatan işitme engelli birey anlaşılılmakta, bunun için her defasında diğer kurumdan işaret dili bilen bir personelin, işitme engelliler okulunda çalışan öğretmenlerin yahut işiten bir yakınının gelmesi istenmektedir. Bu durum işitme engelli birey hakkında verilen kararı etkileyebilmekte, riskli sonuçlar doğurabilmektedir (Kemaloğlu, 2016).

İşitme engellilerin kullandığı ve birbirlerinden öğrendikleri bir dil olan işaret dili birçok yöreye göre farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle işitme engellinin hakkının savunulmasında çevre illerden mahkemeye gelecek olan bir işaret dili tercümanının işitme engelli ile anlaşılır bir iletişim kuramaması söz konusudur. Bu durum adli kurumların bulunduğu her ilde istihdam edilmiş bir işaret dili tercümanının bulunmasını gerekli kılmaktadır (Parlak, 2011:160).

İşitme engellilerin birçoğu bir emniyet mensubu personeli ile iletişime geçmek zorunda kalmaktadır. İşitme engellilerin kullandığı işaret diline dair bir bilgisi olmayan, böyle bir dilin varlığından bile haberdar olmayan güvenlik personelleri, işitme engellinin işaret ettiği hareketleri yanlış algılamaktadır. Bu durum çoğu zaman işitme engellilerin haksız yere suçlu konumuna gelmesine neden olmakta, bunun için de yine bir tercüman

gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Güvenlik güçleri tarafından ifadesi alınmak istenen işitme engelli bir birey, kurum personellerinin işaret dili bilmemesine dayalı olarak iletişim kuramamakta, polis, savcı, hakim, avukat ve diğer emniyet ve adli kurum personellerinin ilettiklerini anlamamakta, hakkında verilen bir kararı okuduğunda bunu bilmemekte, kendisi için hayatına yön verilen birçok karara bir anlam verememektedir. Bu durum işitme engellilerin bir travma yaşamasına neden olmakla birlikte sosyal uyumlarına olumsuz yönde etki etmektedir (Akmeşe, 2016; Kemaloğlu, 2016; Acar, 2011; Parlak, 2011).

2. YÖNTEM

Araştırma Sivas'ta yapılmış olup tipik durum örnekleme yoluyla işitme engelli yetişkin bireylerden 25 kişi örneklem olarak alınmıştır. Araştırma nitel olarak ele alınmış, derinlemesine görüşme yöntemi kullanılmış, işitme engelli bireylerin sosyoekonomik özelliklerine ve kamu alanlarında yaşadıkları sorunlara yönelik açık uçlu sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar, bir kamera yardımıyla kaydedilmiş ve alınan cevaplar doğal hali korunarak kağıda dökülmüştür. Aynı sorulara verilen cevaplar betimsel analiz tekniği ile yorumlanmıştır. Veriler 2017 Mayıs ayında toplanmış ve analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Sağlık alanında yaşanan sorunlara ilişkin olarak işitme engelli katılımcılara bu alanda yaşanan sorunlara ilişkin sorular sorulmuş ve bu sorulara verilen cevaplar analiz edilmiştir (n=25).

3.1. Sağlık Kurumlarında Yaşanan Sorunlar

Verilerin analizi sonucunda işitme engellilerin sağlık alanında yaşadıkları sorunlara ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Tercih Edilen Sağlık Kuruluşu

	n	%
“numune hastanesi”, “sigorta hastanesi”	24	96
“aile hekimi”, “sağlık ocağı”	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların bir sağlık sorunu ile karşılaştığında ilk olarak hangi sağlık kuruluşunu tercih ettiğine yönelik olarak %96'sının kamu hastaneleri olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Sağlık Personeli İle İletişim Kurma Durumu

	n	%
“İletişim zor”, “zayıf”, “yardımcı birisi sayesinde”, “aktarmalı”	21	84
“İletişim hiç yok”, “sıfır”, “anlaşamıyoruz”	4	16
Toplam	25	100

Sağlık personeli ile iletişim kurabilme durumuna ilişkin olarak katılımcıların %84'ünün iletişim kuramadıklarını ve bir yardımcı ile iletişim kurulduğunu ifade ettikleri saptanmıştır. İşitme engelli bireyler sağlık personeli ile iletişim kurmakta güçlük çekmektedir. Bununla ilgili sağlık personelinin kendilerini anlamadığını, acil servislerde çalışan sağlık personeli ile irtibata geçmekte zorlandıkları ve doktora sağlık sorunlarını ifade etmekte zorlandıkları anlaşılmıştır.

Tablo 3. Hastaneye Birlikte Gittiği Kişilerin Dağılımı

	n	%
“babamla birlikte”, “annemle birlikte”	8	32
“çocuğumla birlikte”	8	32
“eşimle birlikte”	3	12
“kardeşimle”, “yakın akrabamla”, “arkadaşım”	5	20
Toplam	24	96

“Hastaneye kiminle birlikte gidiyorsunuz?” sorusuna cevap olarak katılımcıların %32'sinin “babamla birlikte” veya “annemle birlikte” ve %32'sinin “çocuğumla birlikte” ifadelerini kullandıkları saptanmıştır. 1 kişinin ise hastaneye yalnız gittiği saptanmıştır.

İşitme engelli bireylerin bir sağlık sorunu yaşadıklarında aile hekimine gitmeyi tercih etmedikleri, aile hekimini tanımadıkları ve yataklı tedavi kurumu olarak hastaneyi tercih ettikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca işitme engellilerin sağlık kuruluşlarına yalnız gitmeyi tercih etmedikleri anlaşılmıştır.

“Hasta olduğumda ben tek başına gidince yazıyorum kağıda veriyorum ama anlamıyor. Boğazımı gösteriyorum kağıda da yazıyorum, doktor görüyor ama anlamıyor dediğimi. Bir tane kağıt veriyor gönderiyor. Doktor da rahat anlatamıyor anlamadığı için (...)Çocukla beraber gidiyorum, kızım konuşabiliyor. Ben ona söylüyorum o aktarıyor. O yanımda yoksa ben bocalıyorum zor oluyor. O yüzden birlikte gidiyoruz.” (E. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelliler çoğunlukla hastaneye bir aile üyesi ile birlikte gitmektedir. Başka bir yabancı ile gitmekten utandıkları gerekçesi ile hastaneye anne, baba, eşi veya çocuk ile birlikte gidilmektedir. Hastaneye yakınları ile gitme gerekçeleri ise yalnız olduklarında utanmaları ve çekinmeleridir.

“Hastanedeki görevli kişilerle rahat iletişim kuramıyorum ben utaniyorum genelde. Kağıda yazıp verdiğim zaman anlamıyorlar. Ben daha önce hastaneye hiç tek başıma gitmedim. Annemle ya da üniversiteye giden kardeşimle beraber gittim şimdiye kadar.” (Ş. Kadın, 23 yaşında)

“Ben çocuklarımla beraber giderim hastaneye. Bazen yengemle bazen kardeşimle beraber gidiyorum. Başkasıyla gittiğim zaman utaniyorum o yüzden beraber gidiyorum.” (F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelli bireylerin sağlık kurumlarında doktorlar ile rahatlıkla iletişime geçemedikleri ve çekindikleri ve utandıkları gerekçesiyle kendilerini rahatlıkla ifade edemedikleri anlaşılmaktadır. İşitme engelli bireyler, sağlık personelinin kendilerini anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle yazarak iletişime geçmeyi denemişler ancak bu şekilde de iletişim kuramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum işitme engelli bireylerin aile üyesinin muhtemel terki, vefatı, farklı bir ilde yaşama gibi durumlarda nasıl iletişim kuracakları konusunda kaygılandığı anlaşılmıştır.

“Daha önce gittim üniversite hastanesine doktor beni anlamadı, ben babamla beraber gidiyorum hastaneye. Ama baba öldükten sonra napacağım? Anne baba sürekli benimle olmaz bu yanlış (...) Ben doktora anlatıyorum soru-cevap yapıyoruz doktor beni anlamıyor, benim çocuğum beni anlıyor ama doktor anlamıyor. Tekrar tekrar söylüyorum o zaman anlıyor. Kağıda yazıp da veriyorum, işaret dili onlar bilmiyor o yüzden yapmıyorum.”(A. Kadın, 29 yaşında)

Tablo 4. Hastanedeki İletişim Sorununa Çözüm Yolu Önerileri

	n	%
“tercüman lazım”	23	92
“yardımcı birisi lazım” “destek lazım”	2	8
Toplam	25	100

Katılımcıların, hastanelerde iletişim kurma sorununun çözümüne yönelik olarak % 92’sinin tercüman olması gerektiğini ifade ettiği saptanmıştır.

Hastanede görevli bir işaret dili tercümanının olması ve tercümanın gerekli durumlarda işitme engelli hastalarla birlikte doktorun yanında bulunması, hastane içinde gerekli tetkikler ve diğer işlemler yapılırken bir arada olunması gerektiği belirtilmiş ve bunun tüm işitme engelliler için geçerli bir çözüm olduğu vurgusu saptanmıştır. Ayrıca hastanelerde çalışan bir yakınları (tanıdık, arkadaş, akraba vb.) olması işitme engelli bireyler için bir yardımcı kaynak niteliğindedir.

“...Mesela ben tek başıma gittiğim zaman doktor beni anlamaz. Bazen kağıda yazıyorum. Bazen o benim yazdığımı anlıyor ama onun yazdığını ben hiç anlamıyorum.”(F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelli bireylerin sağlık kurumlarında doktorlarla yazarak iletişim kurmaya çalıştıkları ancak yazarak anlaşmakta da sorun yaşandığı anlaşılmıştır. Doktorun muayenesi sırasında soru-cevap diyaloglarının kurulmadığı, soruların ve cevapların sürekli olarak tekrarlandığı ve bu durumun bir hasta olarak işitme engelli bireyleri olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Yazarak iletişim kurmada bir diğer sorun işitme engelli bireylerin tıbbi terimleri bilmemesi ve kelimelerin temel anlamları dışında kullanıldığında anlamamalarıdır. Yazarak anlaşmada bazı kelimelerin anlatılmak istenen anlamından farklı bir anlamda anlaşıldığı saptanmıştır. Örneğin “şikayet” sözcüğü işitme engelliler tarafından bir konudan rahatsız olduğunu beyan etme olarak algılanırken hekim tarafından hastalık hakkındaki sorun olarak algılanabilmekte ya da tam tersi olabilmektedir.

“...doktora gittiğimde bir yıl önce anlatıyorum ama anlamadı. ‘Boğazda şikayet’ diye yazdım, okuyunca doktor korktu başka şikayet sandı. Arkadaşımı aradı, ben güldüm komik. Tekrar anlattım sonra kardeşimi aradım telefonda ona anlattım, o da doktora anlatınca doktor anladı. Muayene etti. ‘Şikayet’i hata olarak anlamış. Hastalığı anlatırken şikayet diyoruz.”(H. Erkek, 44 yaşında)

“Benim midem ağrıyordu gittim hemşire iğne yapmış ama yanlış iğne yapmış, tekrar tekrar hastaneye gitmek zorunda kaldım. İlaç verdi, 1 hafta sonra tekrar gittim o zaman anladılar yanlış iğneyi. Doktor hastalığı anlamamış yani.” (Z. Erkek, 34 yaşında)

“Ben hamileyken bir gün doktor bana gargara vermiş ama anlatmadı bunu. Gargarayı aldık eczaneden ve yuttum, tükürmem gerektiğini bilmiyordum.” (S. Kadın, 45 yaşında)

İşitme engelli bireylere yanlış tedavi yönteminin uygulanması veya işitme engelli hastanın hangi ilacın nasıl kullanılacağını bilmemesi sonucunda işitme engellilerin sağlık sorunları ile karşılaştığı saptanmıştır. Bunun nedeninin ise sağlık personeli ile işitme engelliler arasında doğru iletişimin kurulmaması olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5. Hizmet Alınan Sağlık Kuruluşundan Memnuniyet Durumu

	n	%
“memnun değilim”	16	64
“memnunum”	9	36
Toplam	25	100

Sağlık hizmetinden faydalandığı sağlık kuruluşu hakkında katılımcıların %64 ‘ünün memnun değilim ifadesini kullandığı saptanmıştır. İşitme engelli bireylerin hastanelerden memnun kalarak ayrılmadıkları, iletişim kurmakta sorunların yaşandığı ve anlamadıkları için uygun tedavi yönteminin uygulanmadığı saptanmıştır.

Sağlık kuruluşlarında aile hekimlerinin işaret dili bilmemesi, işitme engellileri bir diğer sağlık kuruluşu olarak hastanelere yönlendirmektedir. İşitme engelli katılımcıların %96’sı kayıtlı oldukları aile hekiminin işaret dili bilmediği için kendilerine yardımcı olamadığını ifade etmiştir.

“Ben hastaneden ayrılırken memnun olmuyorum, acil serviste tercüman olması lazım. Gece vakti saat 2 de 3’te gittik biz çocuğu götürdük hastaneye sigorta hastanesine yazıyorum kağıda anlamıyor ben kızıyorum bu sefer, ona göster buna göster hiç kimse bizi anlamıyor.” (U. Erkek, 33 yaşında)

Ayrıca hastanelerin acil servis ünitelerine başvuran işitme engelli hastalar, bu ünitelerde bir işaret dili tercümanının haftanın her günü ve saatinde ulaşılabilir olarak hizmet vermesi gerektiği yönünde düşüncesini bildirmiş, sağlık sorununun öncelikli hizmet alanı olduğu görüşünde oldukları anlaşılmıştır.

3.2. Eğitim Alanında Yaşanan Sorunlar

Verilerin analizi sonucunda işitme engellilerin eğitim alanında yaşadıkları sorunlara ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. Katılımcıların Öğrenim Düzeyi

	n	%
İlkokul	4	16
Ortaokul	10	40
Lise	5	20
Lise terk	2	8
Üniversite	4	16
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcıların %36’sının ortaokul mezunu olduğu saptanmıştır. 2 işitme engellinin lise eğitimine devam etmeden yarıda bıraktığı anlaşılmıştır (Tablo 18).

“Sınıftaki tek işitme engelli bendim. Dersleri zor öğrendim. Kimse benimle konuşmuyordu. İlk zamanlar 1. Sınıfta okulu hiç sevmiyordum. Sonra yavaş yavaş alıştım, sevdim. Meslek lisesinde ikinci sınıf önemli. Bölüm yapı-tasarım, ressamlık okulu. El ile çizimler yapıyorsun. İşitme engelliye uygun. Ben kendimi orda geliştirdim.” (M. Erkek, 34 yaşında)

Üniversite mezunu olan işitme engelli katılımcıların işitme engelliler okuluna gitmedikleri, bir meslek lisesinden mezun oldukları saptanmış ve üniversitede öğrenim gördükleri programın görsel içerikli ve uygulamalı alanlar olduğu görülmüştür.

“Beni ailem önce şifahiye işitme engelliler okuluna gönderdiler ama duyma oranım iyiydi o yüzden normal okula geçtim sonra. Sesleri az duyuyordum, Orda da sorun yaşadım. Ama meslek lisesine gidince resim bölümü bana hitap ediyordu. Resim öğretmenliği için yetenek sınavına hazırlandım orada.” (M. Kadın, 26 yaşında)

İşitme engelli katılımcıların okula ilk gittikleri döneme dair duygu ve düşünceleri korku ve okula adapte olamama durumuyla ilişkilidir. Okulda çalışan görevlilerin ve öğretmenlerin işaret dili bilmemesi ve öğrencilere karşı sert bir tutum sergilemesi işitme engellilerin okula uyumunda etkili olmuştur.

“Sınıfta bi tek ben vardım işitme engelli olarak, zordu. İşitme engelliler okulu değildi. Ben okuldan korktum kaçtım(...)” (K. Erkek, 30 yaşında)

Sınıfta hiç bir sorun yoktu. Ama öğretmen çok sertti, döverdi. (H. Erkek, 44 yaşında)

İşitme engelliler, yaşadıkları illerde işitme engelliler okulları olmaması nedeniyle ortaokul ve lise öğrenimlerini ailelerinden uzakta başka bir şehirde görmek durumunda kalmışlardır. Bu durum kaldıkları yurtlarda birçok sorunla karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu sorunların başında yaşadıkları öğrenci yurtlarında müdür tarafından birçok sorumluluk verilmesi gelmektedir.

“Ben ders çalışmam gerekirken çok hastalandım. Okula gittim, öğretmenle tanıştım. Öğretmen sürekli emir veriyor, hep emir... Okul dört katlıydı, sınavlara hiç çalışmadım. Üzüldüm sinirlendim. Haftada 1 gün Pazar günleri temizlik yapın dediler. Okulun müdürü istedi. Biz kızlar nöbet yaptık. Birer hafta değişimle nöbet tuttuk. Haftasonu nöbet tuttuk. Bu yasak öğrencilere temizlik nöbeti yaptırdı. Ben bulaşık yıkıyordum bütün okulun öğrencilerinin yemek yediği yerde bulaşık yıkadım.” (F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelliler öğrenciyken okul müdürü veya öğretmenleri tarafından fiziksel şiddete uğramış veya tanık olmuştur.

“Öğretmenin öğrencilere yaklaşımı kötüydü, kızgındı. Öğretmen sınıfa girdi, yazdı ben bilmiyorum dediğim zaman kulağımı tutup kıvırıyordu. Niye var bu?” (Z. Erkek, 34 yaşında)

“Ben okula gittiğimde çok korkmuştum kaçmıştım. Okula dönünce de öğretmen dövmüştü. Annem-babam beni çağırmıştı. Yaramazlık vardı küçükken tabi. Sonra büyüdükçe ben izin alıp gidiyordum. Alıştım.” (İ. Erkek, 44 yaşında)

Okula gittikleri ilk gün işitme engelli katılımcılar çok korktuklarını, ağladıklarını ve okuldan kaçtıklarını ifade etmiştir. İlkokulda öğretmenlerin kızgın olması, öğrencilerin anlamamasından yakınması ve şiddete başvurması sonucunda okula gitme konusunda olumsuz bir durum yaşandığı anlaşılmıştır.

Tablo 7. İlkokul ve Lisedeki Öğretmenlerin İşaret Dili Bilme Durumu

	n	%
“Öğretmen işaret dili bilmiyordu”	23	92
“Öğretmeni anlamıyorduk”	1	4
“Öğretmenimiz işaret dili biliyordu”	1	4
Toplam	25	100

Katılımcıların %92'si ilkokul ve lisedeki öğretmenlerinin ve diğer çalışan personellerin işaret dili bilmediğini ifade etmiştir. Bu durum işitme engellilerin okulda aldıkları eğitimin de verimsiz olmasındaki en büyük etkidir. İşaret dili bilmeyen öğretmenlerin işitme engelli öğrencilere Türkçe, Matematik, Fen bilimleri, Sosyal bilimler derslerinde ne kadar öğretici olduğu da ortaya çıkmaktadır. İşitme engelliler öğretmen ile iletişim sorunları yaşamakta ve derslerin birçoğunun boş geçtiğini aktarmaktadır.

Burada işitme engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin işaret dili eğitimi almamaları bir diğer nedendir. İşitme engelliler okullarında çalışan öğretmenlerin tümü işitme engelliler öğretmenliği programı mezunu olarak çalışmamaktadır. Dolayısıyla işaret dili eğitimlerinden uzak ve işitme engellilerle anlaşma sorunu yaşamaktadır.

Okulda diğer olumsuz tecrübelerin yanında öğretmenlerle yaşanan iletişim sorunları işitme engellilerin günlük yaşamlarında sosyal uyum sağlamalarında negatif etkidir. Çocuklukta yaşanan anlaşılma süreci, işitme engellilerin tüm hayatına sirayet etmiş ve okula ilişkin olumsuz düşüncelere sahip olmalarına neden olmuştur.

Tablo 8. Okula Gitme Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

	İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite		Toplam	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Kadın	1	4	5	20	3	12	2	8	11	44
Erkek	3	12	5	20	4	16	2	8	14	56
Toplam	4	16	10	40	7	28	4	16	25	100

Kadın işitme engellilerin % 12'sinin lise öğrenimi gördüğü saptanmıştır. Kadın katılımcıların %60'ının Sivas ilinde işitme engelliler lisesinin olmaması gerekçesini ifade ettikleri saptanmıştır (Tablo 21).

Tablo 9. Kadın İşitme Engellilerin Liseye Gitmeme Gerekçeleri

	n	%
“Sivas'ta lise yoktu.”	15	60
“Babam göndermedi.”	10	40
Toplam	25	100

Katılımcıların %60'ının lise eğitimine devam etmemelerinin nedeni olarak yaşanan ilde işitme engelliler lisesinin olmaması ifade ettiği saptanmıştır. %40'ı ise liseye gitmemelerinin nedeni olarak ailesinin izin vermemesini gerekçe olarak göstermiştir. Bu durum toplumsal cinsiyet kavramı ile yakın ilişkilidir. Kız çocuklarının uzakta bir okulda eğitim görme durumu, onları dezavantajlı bir konuma düşürmektedir. Bununla birlikte işitme engelli olması da kadın işitme engellilerin aileden uzakta eğitim gömesinin önünde engeldir.

Lise eğitimine devam etmeyen kadın işitme engellilerin memur olmaları da mümkün değildir. Bu durum onları ev işi işlere yönelmiş ve topluma katılımında arka planda kalmalarında etkili olmuştur. Kadın işitme engellilerin eğitim düzeyinin düşük olması, onları eşlerine bağımlı kılmaya devam eden bir faktördür. Aynı zamanda hem ekonomik olarak bağımlı olmaları sosyal ortamlardan uzak kalmaları nedeniyle sosyal uyumlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 10. İşaret Dilini Öğrenme Yolu

	n	%
“işitme engellilerden”, “arkadaşlarımdan”, “sınıf arkadaşlarımdan”	22	88
“Öğretmenimden öğrendim”	3	12
Toplam	25	100

İşaret dilini öğrenme yoluna ilişkin olarak katılımcıların %88'inin işaret dilini başka işitme engellilerden, arkadaşlarından veya sınıf arkadaşlarından öğrendiklerini ifade ettikleri saptanmıştır.

Katılımcıların gittikleri ilkökul, ortaokul ve lisede ders veren öğretmenlerin işaret dili bilmedikleri anlaşılmıştır. Bundan dolayı işitme engelliler, okuldaki sınıf arkadaşlarından ve birbirlerinden işaret dilini öğrenmişlerdir. İşaret dilini öğrenirken işitme engellilerin sürekli birbirlerini izledikleri, mimik ve el hareketlerinin hangi anlama geldiklerini gözlemleyerek bu dili öğrendikleri saptanmıştır.

“Lisedeki öğretmen hiç işaret dili bilmiyordu. Sıfır yani. Arkadaşlar biliyor tabi. Okuma yazma biliyorum ben. İşaret dili ben ilkokuldaki arkadaşlardan bakarak öğrendim konuştuk öğrendim.” (F. Kadın, 36 yaşında)

İşitme engelli katılımcıların öğrenim gördükleri okullarda öğretmenlerin işaret dili bilmemesinden kaynaklı olarak okuma-yazma öğrenmekte ve dersleri anlamakta güçlük çektikleri anlaşılmış; dolayısıyla bu sorun sınavlarda da sorunların yaşanmasına etki etmiştir. Okuldaki sınavların yanında Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (E-KPSS)'de işitme engelli bireylerin sınav sorularını anlamadığı ve sınavlardan yeterli puanı alamadıkları anlaşılmıştır.

“E-KPSS'ye gittim(...)Sınavda işaret dili yok, ben anlamadım. Öğretmenin kitapçıkta yazanı anlatması lazım. Sınavda okuyup yazabilmemiz için işaret diliyle anlatması lazım öğretmen. Ama bilmiyorlar.” (A. Erkek, 24 yaşında)

“Sınavlar da çok zordu lisedekiler. Ben yapamıyordum matematik zor evet. Türkçe de zor. Din dersi vardı zordu. Ben mezun olunca rahatladım. E-KPSS'yi bilmiyorum. Sınavları hiç yapamıyordum. Öğretmen yardımcı olmuyordu yasak ben kopya ile geçtim hep, başka türlü geçemezsiniz.” (H. Kadın, 25 yaşında)

E-KPSS sınavında bütün engel türlerine sahip öğrencilerin bir arada aynı sınava tabi tutulması nedeniyle işitme engelliler sınav içeriğini ve sorularını anlamakta zorlanmakta, gözetmene soru sormaları gerektiğinde soramamaktadır. E-KPSS sınavlarındaki görevli gözetmenlerin işaret dili bilmediği için öğrencinin sorduğu sorulara cevap veremediği ve bu durumun işitme engellinin sınav başarısını doğrudan etkileyen bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

“Teorik uzun uzun cümleler var. Siz not alıyorsunuzdur öğretmenden dinlerken ama ben not alamıyorum mesela onun sıkıntısını yaşadım. Bana seslenenleri de ilk başta duymuyordum da sonradan duymaya başladım, cihazı ben üniversitenin tam ortasında değiştirdim sonra arkadaki sesleri de duymaya başladım.” (M. Kadın, 26 yaşında)

Cihaz kullanan işitme engellilerin okul ortamında sözel dersleri dinlemekte zorlandıkları, bu konuda üniversite amfi sınıflarında uyum sağlamakta güçlük çekildiği ancak cihaz değişikliği ile bu sorunu çözebildikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 11. Katılımcıların Okuma-Yazma Bilme Durumu

	n	%
“Biliyorum”, “okuma var” “cümle kurabiliyorum”	4	16
“Biliyorum ama az”, “okuma-yazma zayıf”, “cümle kuramıyorum”	21	84
Toplam	25	100

Katılımcılar okuma-yazma bilme durumuna ilişkin olarak %84’ünün okuma-yazma az bildiğini, tam bir cümle kurmayı bilmediğini, sadece kelimeleri söyleyebildiği saptanmıştır (Tablo 23).

İşitme engelli katılımcılar cümleleri devrik ve kelime ekleri olmadan söylemekte ve yazıya da bu şekilde yazmaktadır. Bunun sebebi olarak ilkökul ve ortaokuldaki Türkçe derslerinin genel olarak boş geçmesi, Türkçe öğretmenlerinin işaret dili ile öğretmemesi ve işitme engellilerin anne ve babalarının işaret dili bilmemesi gösterilmektedir. İşitme engelli bireylerin işiten bireylerle iletişim kurmakta güçlük çekmeleri ve alınan eğitim göz önünde bulundurulduğunda Türkçe’ye yeni giren kelimeleri bilmemekte ve anlamamakta oldukları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle işitme engelli bireyler birçok yazıyı okurken anlamakta zorlanmaktadır. Bu da onları yazarak anlamaktan çok işaret dili ile iletişime yönlendirmektedir.

3.3. Hukuki Alanda Yaşanan Sorunlar

Verilerin analizi sonucunda işitme engellilerin hukuki alanda yaşadıkları sorunlara ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Tablo 12. Bir Engelli Olarak Sahip Oldukları Hakları Bilme Durumu

	n	%
“evet haklar var biliyorum”, “biliyorum ama az”, “engelli haklarımı biliyorum”	18	72
“var ama bilmiyorum”, “engelli haklarımı bilmiyorum, faydalanmıyorum”	7	28
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcıların, engelli haklarını bilme durumuna ilişkin olarak %72 ‘sinin “evet haklar var biliyorum”, “biliyorum ama az”, “engelli haklarımı biliyorum” ifadelerini kullandıkları saptanmıştır.

İşitme engelli bireylerin engelli haklarına ilişkin büyük ölçüde farkındalıklarının olduğu ancak bu haklardan nasıl faydalandıklarını bilemedikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların tümünün engelli kimlik kartı olduğu saptanmıştır. Engelli kimlik kartı ile “toplu taşıma araçlarında”, “elektrik, su, doğalgaz faturalarında indirimli ödemede”, “trafikte” kullandıkları saptanmıştır.

“Otobüse bindiğim zaman şoförler ters ters bakıyor, para istiyor. Engelli kimlik kartı gösteriyorum bakıyor resim var ama arkamdan bağılıyor el kol yapıyor, ben boşver diyorum.” (S. Erkek, 24 yaşında)

“Engellilerin hakları yok aslında. Engelli kimlik kartı var evet ama otobüste şoför para istiyor. Araba park yeri özel olması lazım ama başkaları park ediyor. Engellinin otobüse binmesi bedava ama o adam kızıyor. Bakıyor karta el kol yapıyor kızgın. Belediye bedava olsun diyor onlar niye kızıyor? Otobüs sisteminin sahiplerinin değişmesi lazım. Hep kavga tartışma var. Zor engelli için.” (Z. Erkek, 34 yaşında)

İşitme engelli bireyler toplu taşıma araçlarına bindiklerinde belirlenen ücreti vermek yerine engelli kimlik kartını göstermek durumundadır. Ancak kimliği gösterse de otobüs şoförlerinin olumsuz davranışlarına maruz kaldıkları ve kendilerinin engelli olduğunu anlatmak durumunda kaldıkları anlaşılmıştır.

“Adliyeye gittim boşanmak için mahkeme oldu. Hakim bir şey soruyor ben anlamıyorum. 10 yıl önce ayrıldım ben. Orada tercümanın olması lazım çok gerekli. Ne onlar beni anladı ne ben onları anladım.” (R. Erkek, 34 yaşında)

Katılımcıların %64’ünün daha önce adli bir vakada yer aldığı ve mahkemeye gittiği saptanmıştır. Adli kuruluştaki çalışan hiçbir personel ile iletişime geçemedikleri ve mahkeme sonucunda hakimin verdiği karar ve neticenin ne olduğunu anlamadıkları anlaşılmıştır. Adli vakalarda mahkemelerde yeminli tercümanların görev alabilmesi mümkündür. Ancak işitme engelliler yeminli tercümanların dediklerini anlamadıklarını ifade etmişlerdir.

“Mahkemeye gittim hakim sordu ben anlamadım zor, tercüman Mustafa var ya boşanma için o gelmişti hakim kabul etmiyor ben tanıyorum. Mahkemeye ben sordum avukatla beraber hakime sordum. Faruk var başka işitme engellilere yardım eden var ben anlamadım Faruk’un dediklerini. Mustafa geldi, ben anlamıyorum”

Mustafa anlıyor ama o da az. Benim akrabam Mustafa. Tercüman olması lazım Mustafa da yakın olduğu için kabul etmediler. Anlamak çok zor. Yeminli tercüman istiyorlar ama var mı ben bilmiyorum yok.” (A. Kadın, 29 yaşında)

Adliyede çalışan personellerin işaret dili bilmemesinin işitme engellilerin iletişim kurmalarını olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Adli kurumlarda yeminli tercümanın çalışması durumunda işitme engellilerin yeminli tercümanların kullandığı dili anlamadıkları görülmüştür.

Tablo 13. Emniyet Çalışanlarıyla İletişim Kurma Durumu

	n	%
“polisle iletişim yok”, “polis anlamıyor”, “sadece el-kol hareketi var”	7	28
“yazarak anlaşıyoruz”, “polis anlıyor” “işaret dili bilen var”	5	20
“polisle daha önce karşılaşmadım” “emniyete hiç gitmedim”	13	52
Toplam	25	100

İşitme engelli katılımcılar emniyet personeli ile iletişim kurma durumuna ilişkin olarak %52’sinin “daha önce polisle karşılaşmadım”, “emniyete hiç gitmedim” ifadelerinin kullanıldığı saptanmıştır.

İşitme engelli bireylerin polis ve adli personellerle iletişime geçemedikleri, adliye ve emniyet gibi kurumlarda çalışan görevlilerin işaret dili bilmemesi durumunda onlarla anlaşamadıkları saptanmıştır.

“Polisler anlamadığımız için sinirleniyor, bağıryor yani kızgın. Elimle gösteriyorum duymadığımı. Adli personelle de polisle de iletişim kuramıyoruz, bazen ifade vermek için gidiyoruz. Yazınca da onlar anlamıyor. Polislerin işaret dili bilmesi lazım.” (H. Erkek, 44 yaşında)

İşitme engelli bireyler, polisin verdiği cezaların nedenini anlamadıkları ve sorduklarında iletişim kuramadıkları anlaşılmıştır. Ayrıca polislerin işitme engellilerin duymadığını anlaması üzerine kızma, sinirlenme, bağırma gibi tepkiler vermesi, işitme engellileri duygusal anlamda olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

4. SONUÇ

Sağlık Alanında Yaşanan Sorunlar

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre işitme engelliler bir sağlık durumuyla karşı karşıya geldiklerinde ilk olarak bir kamu hastanesini tercih etmektedir. Aile hekimi ile iletişim kuramamak, alanında uzman hekimlere muayene olmak istemek gibi nedenlerin yanında işitme engelliler hastaneye gittiklerinde iletişim kurabilecek birisiyle karşılaşmayı bekledikleri için hastanelerde tedavi olmayı tercih etmektedir. Ancak hastanelerde de işitme engelliler iletişim sorunu ile karşılaşmaktadır. Hastanelerde çalışan sağlık personellerinin, danışma-yönlendirme personellerinin ve diğer görevlilerin işaret dili bilmemesi ve işitme engelli bireyin görevlileri anlamaması sonucu işitme engelli bireyler bekledikleri tedaviyi olabilmeye umudunu kaybetmektedir.

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre işitme engelliler hastanelere tek başına gidememektedir. Yanında işiten ve konuşan bir aile üyesi ile birlikte hastaneye giderek iletişim kurabilmekte ve tedaviye ilişkin bilgileri edinebilmektedir. Hastanelerde kağıda yazarak veya eliyle göstererek kendisini ifade etmeye çalışan yetişkin işitme engelli bireyler, gerektiği durumda yalnız kalmayı istemekte ve hastalığına dair mahremiyet hakkını kullanmayı beklemektedir. Bunun için hastane personellerinin kendisiyle iletişim kurabilmesi dolayısıyla işaret dili biliyor olması beklenmektedir. Bununla ilgili Gürboğa ve Kargın (2003)’ın yaptığı çalışmada benzer sonuçların ortaya çıktığı söylenebilir. Bu çalışmada işitme engelli yetişkin bireylerin hastalıklarıyla ve tedavisiyle ilgili doktorun verdiği bilgileri en fazla tercüman kullanarak anladıkları, ikinci olarak işaret dili ile anlattıkları bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak bu konuyla ilgili duygu ve düşünceleri bilinmemekte ve sosyal uyum düzeyine ilişkin bir bulguya rastlanmamaktadır.

Bir diğer elde edilen sonuç ise işitme engellilerin tıbbi terimlere olan yabancılıklarıdır. İşitme engelliler doktorla karşı karşıya geldiklerinde kendisindeki sağlık sorununu ve nasıl tedavi olacağını anlamamaktadır. Doktorun önerdiği ilacın tam olarak hangi tedavide kullanacağı, bu ilacı nasıl kullanacağı, tedavi sırasında ve sonrasında neler yapması/yapmaması gerektiği işitme engellilerin akıllarında soru işareti olarak kalmakta ve hastaneden bu soru işaretleri ile ayrılmaktadır. Hastaneden ayrıldıktan sonra önerilen tedavi yöntemini anlamak için eczaneye giden işitme engelli bireyler burada da yine eczanede çalışan sağlık görevlileri ile iletişim kuramamaktadır. Bu durumda işitme engellilerin özellikle acil sağlık hizmetlerinden faydalanamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. İşitme engellilerin acil servis ünitelerinde de aynı sorunlarla karşılaştıkları, araştırmadan elde edilen bir diğer sonuçtur. Haftanın her günü ve saatinde sağlık hizmeti veren bu kuruluşlarla işitme engellilerin iletişime geçememesi, yaşanan sağlık sorununu daha dramatik hale getirmekte ve işitme engellileri kaygılandırmaktadır. Bu kaygı ile yaşayan işitme engellilerin sağlık sorunları ile baş edebilme

becerilerinin ketlendiği görülmekte; bir sosyal hak olarak koşulsuz bir şekilde sağlık hizmetinden faydalanamadıkları ortaya çıkmaktadır.

Sağlık alanında yaşanan iletişim sorunları işitme engelli bireylerin gerek aile içinde gerek aile dışında sosyal anlamda uyum sağlamalarını zorlaştırmaktadır. Bu sorunlar, işitme engellilerin hastalıklarla baş etmede güçlük çekmelerinde, hastalığın doğasına ilişkin bilgilenmede, kaygı durumlarının artmasında ve kamusal alanda kendilerini ifade ederken içe dönük tutum sergilemelerinde etkili olmaktadır. Literatüre bakıldığında ise işitme engellilerin sağlık sorunlarına ilişkin olarak hastalık ve implant süreci ile ilgili çalışmalar mevcutken sağlık alanındaki kamu hizmetlerinde iletişime dayalı uyum sorunlarına ilişkin bir bulguya ulaşılmamaktadır.

Eğitim Alanında Yaşanan Sorunlar

İşitme engelli bireylerin okula gitme düzeyi yüksek olmasına karşın büyük çoğunluğunun ortaokul ve lise mezunu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bir yükseköğretime kayıtlı olma durumu oldukça düşüktür. İşitme engelli bireylerin anne ve babalarının bu sorunda önemli bir katalizör görevi vardır. Bu durumu etkileyen diğer faktörler ise şöyledir:

- ✓ İşitme engellilerin yaşadıkları bölgede işitme engelliler okullarının olmaması,
- ✓ işitme engelinin geç dönemde fark edilmesi,
- ✓ okula başlamadan önce işitme cihazı takılmaması, gidilen okulda işaret dili ile iletişim kurulmaması,
- ✓ okulda çalışan öğretmenler, müdür ve diğer personellerin işitme engelli öğrencilerle etkileşimi, yaklaşımları ve işaret dili bilme durumları işitme engellilerin eğitim düzeyinde, öğrenebilme ve uygulayabilme becerilerinin gelişmesinde ve buna bağlı sosyal sorunlar yaşamalarında etkili olmaktadır (Acar, 2011; Tüfekçioğlu, 2003; Kizir ve Tekinarslan, 2016; Akmeşe, 2016; Kemaloğlu, 2012; Uysal, 2010).

İşitme engelli bireyler, eğer işiten öğrencilerin öğrenim gördüğü okullara gitmişse okula alışmaları uzun zaman almakta, kendilerini sınıftaki arkadaş ortamında yalnız hissetmekte, birçok dersi anlamamakta ve iletişim kuramayı içedönük tutumlarda bulunabilmektedir. Bu durum işitme engellilerin eğitim hayatı boyunca devam eden sorunlar silsilesine neden olmaktadır (Uzuner ve Derican, 2013). Araştırmanın bu bulgusu Akmeşe (2016)'nin bulguları ile örtüşmemektedir. Kaynaştırma eğitiminin işitme engellilerin bilişsel ve dil gelişimlerine katkısı yadsınamaz bir gerçektir (Uysal, 2010). Ancak işitme engelli yetişkin bireyler bunun kendilerini zorlayan bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Bu yönüyle araştırmadan elde edilen sonuç literatürdeki kaynaklarla örtüşmemektedir.

İşitme engelliler doğru eğitim-öğretim alanına yönlendirilmemektedir.. Üniversiteye giden işitme engelliler, görsel alanlarda başarılı oldukları yapı-tasarım, resim, teknik çizim alanları ve tekstil gibi görsel içerikli mesleklere yönlendirilmiştir. Ancak üniversiteye gidemeyen işitme engellilerin zaten lise mezunu olmamaları, üniversiteye giriş sınavında düşük puan almaları, hemen iş hayatına katılma isteği, başarıya karşı özgüven eksikliği, farklı bir şehirde yaşama korkusu gibi nedenlerle üniversiteye gidemedikleri veya kendi çalışma alanlarına yönlendirilmedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın bu çıktısı Uzuner ve Derican (2013)'in eylem araştırması ile uyumludur.

İşitme engellilerin eğitim hayatına dair bir diğer sorun ise yaşadıkları bölgede işitme engelliler liselerinin olmamasıdır. İşitme engelliler belli illerde olan işitme engelliler liselerine gidebilmek için aile ortamından uzaklaşmış, farklı bir ilde okul yurtlarında kalmışlardır. Lise öğrenimlerine ilişkin işitme engellilerin en çok yakındıkları sorun, yurtlarda yaşanan sorunlarla ilgilidir. Diğer işitme engelli öğrencilerle birlikte bir yurt müdürü gözetiminde kalan öğrencilerin birçok haksız davranışa maruz kaldığı ortaya çıkmaktadır. Yurt müdürünün çocuklara temizlik yaptırma, yemek yaptırma gibi gereğinden fazla sorumluluklar vermesi, öğrenciler arasında ayrımcı uygulamalar, öğretmen ve müdürün işitme engelli öğrencilere fiziksel şiddet uygulaması işitme engellilerin lise öğrenimine devam etmemelerinde etkili olmuştur. Bu da okullarda karşılaşılan sorunların sosyal alanlarda yaşanmaya devam etmesinde etkili olmaktadır. Bu bulguya ilişkin literatürde bir çalışma çıktısına rastlanmamaktadır. Bunun nedeni olarak ise işitme engelli yetişkin bireylerin eğitim döneminin geç bir döneme tekabül etmesi gösterilebilir.

Okulda yaşanan bir diğer sorun, öğretmenin işaret dili bilmemesine bağlı olarak derslerin verimsiz veya boş geçmesi; dolayısıyla işitme engellilerin okulda öğrenmesi gereken birçok yaşamsal konuları öğrenmeden mezun olmalarıdır. Öyle ki işitme engelliler okullarında dahi öğretmenlerin işaret dili bilmemeleri, bu sorunun boyutunu göstermektedir. Buna bağlı olarak ailede okuma-yazma, matematiksel işlemler, fen bilimleri, sosyal bilimleri öğrenemeyen öğrenciler, okulda da bu bilgilerden mahrum kalmakta ve iletişim sorunları

yaşamaktadır. Bu durumun bir diğer sonucu işitme engelliler okullarında öğrenim gören öğrencilerin, birbirleri arasında bir dil ve kültür oluşturmalarıdır. Bu bulgu literatürle uyumludur (Uysal, 2010; Sarıkaya ve Börekçi, 2016; Uzuner ve Derican, 2013).

Öğrencilerin işaret dili ile eğitim almamalarının sonucunda temel bilimleri öğrenememeleri onların hayatlarına mal olabilmektedir. Ancak bu bulgu yine geçmişe dönük yaşantıların analizi ile elde edilmiştir. Lise eğitiminin ardından Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na girmek isteyen işitme engellilerin bu sınavdaki başarılarının düşük olması bu durumun bir sonucudur. İşitme engellilerin sınavları anlamaması, sınava ilişkin soru soramaması, üniversitelerde işitme engellilere yönelik ses sisteminin olmaması gibi sorunlar işitme engellilerin bu alanda yaşadıkları diğer sorunlardır (Uzuner ve Derican, 2013; Akmeşe, 2016).

Kocabıyık (2015)'in yaptığı araştırmada bir işitme engelliler ilk öğretim okulunda çalışan öğretmenlerle yapılan görüşmede branş öğretmenlerinin işaret dili bilmemesi, ilk atandıklarında okulda zorlandıkları ve diğer öğretmenlerin yardımıyla öğrencilere nasıl davranacaklarını öğrendikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum öğrencilerin eğitimlerine doğrudan olumsuz bir etkide bulunmaktadır. Araştırmanın bulgularından elde edilen sonuç ile Kocabıyık (2015)'in çalışması örtüşmektedir.

Okuma-yazma bilme durumunun düşük olmasına bağlı olarak işitme engellilerin Türkçe dil bilgilerinin de düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Cümle kurmada yalnızca kelimelerin kullanılması, cümlelerin devrik olması, sözcüklerde eklerin olmaması, karmaşık cümlelerin anlaşılmasına ve yazarak iletişim kurmada sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır (Uysal, 2010). Bu sorunun kaynağında ise işitme engellilerin eğitim aldıkları okullarda Türkçe bilgilerinin etkin bir düzeyde öğretilmemesi, ailenin işitme engelli çocuklarına ilişkin bilinçsiz tutumu ve cihaz kullanmama yatmaktadır. Baran, Yavuz ve Bıçakçı (2010)'nın çalışmasında ise işitme engelli çocukların cihaz kullanma durumu ile eğitime başlama yaşının sosyal uyuma ilişkin puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle araştırma literatürle uyumlu sonuç vermektedir.

İşitme engellilerin okula ilişkin ön görüşlerinde olumsuz bir anlam atfetmiş olmaları, öğretmenden ve mesleki birçok dersten soğuma ve okula devam etmek istememe gibi sorunlara yol açmaktadır. Nihai sonuç olarak akademik başarının düşük olmasına bağlı sosyal uyum sağlamada zorluklar yaşanmaktadır.

Hukuki Alanda Yaşanan Sorunlar

İşitme engelli bireylere haklarına ilişkin bilgileri sorulduğunda birçok hakları olduğu ve buna ilişkin farkındalıkları olduğu ancak bu haklara erişmekte ve faydalanmakta zorlandıkları sonucuna varılmaktadır. Engelli oldukları sağlık kurulu raporu ile kanıtlanmış olan işitme engellilerin, bu raporda yer alan oranlarına bağlı olarak engelli kimlik kartı alabildikleri ve bu kart ile engelli haklarına sahip oldukları bilinmektedir. Engelli kimlik kartının büyük ölçüde trafikte, toplu taşıma araçlarında ve fatura ödemelerinde kendilerine ekonomik avantaj sağladığı bilinmektedir. Ancak bu avantajlardan faydalanmakta güçlük çektikleri sonucuna varılmıştır. Sivas'taki işitme engelliler toplu taşıma araçlarında engelli kimlik kartı ile binildiğinde herhangi bir ücret ödemekten muaf olmalarına rağmen aracın şoförü tarafından sert bir tavırla karşılaşmakta, engelli olmaya ilişkin yalan beyanda bulunma gibi suçlamalarla itham edilmekte ve ücret ödemek için baskı görmekte oldukları bulgulanmıştır. Bu durum işitme engellilerin yasal haklarını kullanmalarının önünde bir engeldir. Bununla ilgili olarak yine haklarına erişebilme özelinde bir araştırma bilgisine ulaşılamamıştır.

Mahkemeler, emniyet şubeler, hukuki danışmanlıklar gibi adli kuruluşlarda işitme engelliler adli personel ile karşılaştıklarında kendilerini ifade etmekte ve kendileri için verilen kararları, haklarında yapılan işlemleri, kanuni sürecin nasıl işlediğini, neden suçlu/suçsuz bulunduğunu veya neden ifade vermek için çağırıldığını anlamamaktadır. Bunun kaynağında ise yine iletişim sorunu yatmaktadır. Bu kamu kurumlarında işaret dilinin bilinmemesi, işitme engelinin yasal mevzuata hakim olmaması, tercüman sorunu ve işitme engelinin bu alana yabancılığı haklarında verilen hükümlerin anlaşılmasına nedeniyle kaygılanma, duygu-durum bozuklukları ve korkuya kapılmalarına neden olmaktadır.

Adli kuruluşlarda işitme engellilerin tanıdığı işaret dili bilen işiten ve konuşabilen bir tanıdığı olması da bu alandaki iletişim sorununu önleyememektedir. Hakim ile karşı karşıya gelen işitme engelliler, herhangi bir başka kurumdan gelen işaret dili tercümanı ile iletişim kurabilmektedir. Ancak bu durumda da anlama/anlatma sorunu yaşanmaktadır.

Yine emniyet personellerinin işitme engelli bireylerle karşılaştığında işitme engelli olduğunu anlamaması üzerine verilen sert tepki ve yanlış anlaşılmalarda işitme engellilerin bu alanda yaşadığı diğer bir sorundur. Polisin kendisine neden ceza verdiğini, neden arandığını, neden apar topar emniyet kuruluşuna götürüldüğünü anlamayan işitme engelli bireyler bu konuda sürekli kaygı ve korku ile yaşamaktadır. Bu durum onların bu

alanlarda kendilerini ifade etmelerinin önündeki engellerdendir. Bu engeller işitme engellilerin hukuki alanlarda sosyal uyum sağlamalarının önündeki engellerdir.

5. ÖNERİLER

Sağlık Kurumlarına Yönelik Uygulamalar

- ✓ Sağlık Bakanlığı bünyesindeki yataklı tedavi kurumları, hastaneler, Ağız ve Diş Sağlığı Merkezleri, toplum sağlığı merkezleri, aile sağlığı merkezleri ve acil sağlık hizmeti veren tüm kuruluşlarda düzenli olarak işaret dili eğitimleri verilmeli ve bu eğitimler kurumlardaki hizmet içi eğitimin bir parçası olmalıdır.
- ✓ Üniversitelerin sağlık fakültelerine bağlı bölümlerinde İşaret Dili dersleri zorunlu olarak müfredatta yer almalıdır.
- ✓ Hastanelere şirket personeli alımı yapılırken işaret dili bilen personellerin istihdamına yer verilmelidir.
- ✓ Aile sağlığı merkezlerinde çalışan aile hekimleri düzenli olarak işaret dili eğitimine tabi tutulmalıdır.
- ✓ Hastanelerin danışma/yönlendirme, Halkla İlişkiler Birimi, Hasta Hakları Birimi, Tıbbi Sosyal Hizmet Birimi gibi iletişim eksenli hizmet veren birimlerinde ve odyometri, işitme testi laboratuvarı gibi birimlerinde çalışan meslek elemanlarının işaret dili bilmesi zorunlu uygulamalara tabi olmalıdır.
- ✓ Üniversitelere bağlı hastanelerde ve Diş Hekimliği Fakültelerinde çalışan hekim ve sağlık elemanları işaret dili eğitimlerine dahil olmalıdır.
- ✓ Verilen işaret dili eğitimlerinde özellikle tıbbi terimler ön plana çıkarılmalıdır.
- ✓ Eczanelerde gönüllü işaret dili tercümanları çalışmalıdır.
- ✓ Sağlık Bakanlığı tüm kitle iletişim ve sosyal medya araçları ile işitme engellilere ulaşmayı amaçlayarak işaret dili ile bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmalarına yer vermelidir. Yapılan kamu spotlarında işaret dili tercümanları yer almalıdır.
- ✓ İşitme cihazı ve Koklear Implant operasyonları hakkında işitme engelli bireylere ulaşılarak halk sağlığı ve aile sağlığı merkezleri ile işbirliği içinde bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Eğitim Kurumlarına Yönelik Uygulamalar

- ✓ Hali hazırda işitme engelliler okullarında çalışan öğretmenler, idari personeller ve diğer görevli personeller düzenli olarak Türk İşaret Dili eğitimlerine tabi tutulmalıdır.
- ✓ İşitme engelliler okullarında ve işitme engelli öğrencilerin kaldığı yurtlarda çalışan tüm görevli personeller Milli Eğitim Bakanlığınca denetim ve gözetim altında tutulmalı; ihmâl, istismar ve şiddetin önlenmesi konusunda farkındalık çalışmaları yürütülmelidir.
- ✓ İşaret dili okullarında çalışan görevlilerin öncelikle denetlenmesi, şiddete başvuran eğitimcilerle ilgili gerekli yasal prosedürün başlatılması ve işitme engellilerin kaldıkları yurtlarda düzenli denetimin yapılması gerekmektedir.
- ✓ İşitme engelli bireylere Türk İşaret Dili'nin yerel dilden farklı olduğu anlatılmalı ve işitme engelliler mevcut Türk İşaret Dili eğitimlerine dahil edilmelidir.
- ✓ Yükseköğretim kurumlarında çalışan başta İşitme Engelliler Öğretmenliği programlarında görevli akademik ve idari tüm personeller belirli aralıklarla işaret dili eğitimine tabi tutulmalıdır. Üniversitelerin sürekli eğitim merkezleri ile işbirliği yapılarak işaret dili bilen öğrenci ve akademik personel sayısı artırılmalıdır.
- ✓ Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde çalışan öğretmenler, çocuk gelişim uzmanları, diğer meslek elemanlarına yönelik işaret dili eğitimleri planlanmalıdır.
- ✓ İşitme engelliler okullarında öğrenim gören işitme engelli öğrencilerin diğer okullarda öğrenim gören işitebilen ve konuşabilen öğrencilerle etkileşim kurabilmeleri için uygun etkileşim ortamları planlanmalı; öğrencilerin bir arada vakit geçirebilecekleri ve işaret dili öğrenebilecekleri kaynaştırma okulları planlanmalıdır.
- ✓ Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan meslek elemanlarına yönelik Türk İşaret Dili eğitimleri planlanmalı; bu alandaki tüm çalışanlar bu eğitime dahil edilmelidir.

- ✓ Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na giren işitme engelli öğrenciler için gerekli işaret dili desteği sağlanmalı; sınavla ilgili açıklamalarda bulunmak üzere işaret dili bilen personeller gözetmenlik yapmalıdır.
- ✓ Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na girecek olan işitme engelli öğrenciler için Türk İşaret Dili bilen ve alanında uzman eğitimcilerden yardım alınabilecek uygun eğitim fırsatları oluşturulmalıdır.
- ✓ Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na giren her bir engelli için ayrı bir sınıflandırma yapılmalı; işitme engellilere yönelik sınav öncesi bilgilendirme yapılmalıdır.
- ✓ Cihaz kullanan işitme engelliler için sınav girişinde çıkabilecek muhtemel sorunların önüne geçebilmek için E-KPSS'de görev alan gözetmenler sınav öncesi eğitime tabi tutulmalıdır.
- ✓ İşaret dili eğitimlerine ilişkin farkındalık çalışmalarında ilgili kurumlarla bağlantı kurulmalı ve koordinasyon sağlanarak ortak projeler yürütülmelidir.
- ✓ Üniversitelerin iletişim fakülteleri ve sosyal bilimler alanındaki bölümlerinde (Sosyal Hizmet, Psikoloji, Sosyoloji, Halkla İlişkiler, Gazetecilik, Eğitim Fakülteleri, Hukuk Fakültesi vd.) Türk İşaret Dili dersi eğitimi verilmelidir. Üniversite bünyesinde işitme engelliler ve Türk İşaret Dili'nin önemi ve gerekliliğine ilişkin akademik faaliyetler, farkındalık çalışmaları, sosyal etkinlikler ve kulüplerin faaliyet göstermeleri için gerekli çalışmalar yürütülmelidir.
- ✓ İşitme engelliler ve Türk İşaret Dili ile ilgili Türkçe literatüre katkıda bulunmak adına gerekli araştırmalar yapılmalı ve kaynak sayısı çoğaltılmalıdır.

Hukuki Kurumlara Yönelik Uygulamalar

- ✓ İşitme engellilerin hak kayıplarıyla mücadelelerinde yapılandırılmış örgütler kurulmalı ve bu örgütlerde hak savunuculuğu çalışmaları düzenlenmelidir.
- ✓ İşitme engellilerin sağlık, eğitim ve çalışma hayatı boyunca gerekli prosedürlerin yürütülmesinde, danışmanlık, rehberlik ve süpervizörlük rolünü üstlenen kuruluşlar kurulmalı; bu kuruluşlarda çalışmak üzere savunuculuk rolünü benimseyen sosyal hizmet uzmanları yer almalıdır.
- ✓ Adliye, hukuk büroları, barolar, noterler ve emniyet teşkilatlarında çalışan tüm personel uzun vadeli Türk İşaret Dili eğitimi kapsamına alınmalıdır. Bu personeller belirli aralıklarla işitme engellilerle iletişim halinde olmalı ve işaret dili uygulamalarına dahil edilmelidir.
- ✓ İşitme engelli bireyler, yasal hakları ve bu haklara nasıl ulaşabilecekleri, hangi haklardan faydalanabilecekleri ve haklarını nasıl koruyabileceklerine yönelik eğitimlere tabi olmalıdır.
- ✓ İşitme engellilerin sosyal yaşamda maruz kaldıkları hak kayıplarında onları savunabilecek tercümanların hukuki terimlere ve kavramlara uygun bir öğrenim görmüş olması gerekmektedir.
- ✓ Mahkemelerde hakim karşısında kendi savunmasını yapamayan işitme engelli bireyler için Adalet Bakanlığı, hukuki işaret dili tercümanları yetiştirmeli ve bu alanlarda tercümanlar istihdam edilmelidir.
- ✓ İşitme engelli bireylerin avukatlık hizmetlerinden faydalanabilmesine yönelik yeni yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İşitme engelli bireylerin hak savunuculuğu noktasında hem kendilerini kolaylıkla ifade edebilecek hem haklarına ulaşabilecekleri danışmanlık ve hukuki desteklerin sağlanması adına yeni avukatlık hizmetleri geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, E. (2011). "İlköğretim Dönemi Koklear İmplantlı Çocukların Sosyal Uyum Becerilerinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akmeşe P. P. (2016). "Türk İşaret Dili (TİD) Eğitimi Ve Yüksek Öğretim Programlarında İşaret Dili Dersi", Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3):341-361.
- Arık, E. (2016). Geçmişten geleceğe Türk işaret dili araştırmaları. (Ed.) Ellere Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Arıkan, Ç. (2002). "Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım", Ufku Ötesi Bilim Dergisi. 2,1.
- Aslan, M. ve Şeker, S. (2011). "Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık Siirt Örneği", Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Kocaeli.

- Atay, M. (1999). *İşitme Engelli Çocukların Eğitiminde Temel İlkeler*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Bahçeci, B. (2009). “Çok Engelli Çocuklara İletişim Becerilerinin Kazandırılmasında Yoğunlaştırılmış Karşılıklı Etkileşim Yönteminin Etkililiğinin Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çeliker, Z.P. ve Ege, P. (2005). “İşitme Engelli Çocukların Konuşmalarının Anlaşılabilirliğini Etkileyen Faktörler”, Ankara Üniversitesi Özel Eğitim Dergisi, 6 (1), 19-32.
- Elfenbein, J. L., Bentler, R. A., Davis, J. M. Ve Neibuhr, D. P. (1988). “Status of School Childrens Hearing Aids Relative to Monitoring Practices”, *Ear and Hearing*, 9, 212-217.
- Eren, S. (2012). “İlköğretim Düzeyindeki İşitme Engelli Öğrencilerin Sosyal Becerilerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Genç, Y. (2016). *Engellilerle Sosyal Hizmet*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Girgin, C. (2003). *İşitme Engelli Çocukların Eğitimine Giriş*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Gürboğa, C. ve Kargın,T. (2003). “İşitme Engelli Yetişkinlerin Farklı Ortamlarda Kullandıkları İletişim Yöntemlerinin/Becerilerinin İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36, 1-2.
- Kemaloğlu, Y. (2012). *İşitme Engelliler Projesi Konuşma Notları*. Ankara.
- Kemaloğlu, Y. (2014). “Konuşamayan İşitme Engellilerin (Sağırların) Tarihi”, KBB ve BBC Dergisi, 22(1): 14-28.
- Kemaloğlu, Y. (2016). “Türkiye’de Sağırlığın Görünürlüğü ve Toplumsal ve Eğitsel Sorunları Üzerine Demografik Bir İnceleme. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları*”, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2008). *İşitme Engelliler Destek Eğitim Programı*, Talim Terbiye Kurul Başkanlığı Yayını, Ankara.
- ÖZİDA, (2009). *Özürlülük Eğitimi: Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor Temel Araştırması*, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Parlak, S. (2011). *Türkiye’de İşitme Engelliliği ve İşletmelerdeki Danışmanlık Hizmetleri Üzerine Pilot Araştırma*, Ekin yayınevi, Bursa.
- Sarıkaya, B. ve Börekçi, M. (2016). “İşitme Engelli Öğrencilerin Eğitiminde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Erzurum İli Örneği”, *EKEV Akademi Dergisi*, 177-194.
- Tüfekçioğlu, U. (2003). *İşitme Engelli Çocuklar İçin Erken Dönem Okuma Yazma Eğitimi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir.
- TÜİK-ÖSBA (2010). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu*, TÜİK Yayınları.
- Uludağ, A.(2011). “Hastane Hasta Hakları Kurullarının İletişim Sorunu İçerikli Başvurulara Bakışı:Konya Hastaneleri Örneği”, *Türkiye Klinikleri J MedSci*, 31(3):653-63.
- Uysal, A. (2010). “İşitme Engellilerde Türkçe Öğretimi, Sorunlar, Öneriler”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özşenol, F., Işıkhana, V., Ünay, B., Aydın, H.İ., Akın, R., Gökçay, E. (2003). “Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi”, *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2): 156-164.